

Afet Hemşireliği Eğitimi

Disaster Nursing Education

Özcan ERDOĞAN^a

^aAfet Yönetimi AD,
Bezmiâlem Vakıf Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Enstitüsü,
İstanbul

Yazışma Adresi/Correspondence:
Özcan ERDOĞAN
Bezmiâlem Vakıf Üniversitesi,
Sağlık Bilimleri Enstitüsü,
Afet Yönetimi AD,
İstanbul, TÜRKİYE
sahinkayaozcan@yahoo.com

ÖZET Dünyada ve ülkemizde meydana gelen doğa ve insan kaynaklı afetlerde artış görülmekte olup, afetler sonrasında da afetzedeler tarafından sağlık hizmeti sunumu kaliteli bir şekilde beklenmektedir. Afetlerde hemşireler, genellikle ilk müdahale, değerlendirme ve triyajda görev alarak bakım hizmeti vermenin yanında eğitimci, danışman ve lider rolünü de üstlenen en önemli sağlık profesyonellerinden biridir. Bütün hemşireler afetlere hazırlanmak, afetlerden korunmak, afet anında ve sonrasında da bilgi ve becerilerini kullanmak için temel yetkinliklere sahip olmalıdır. Bu yetkinliklerin sağlanması hem lisans döneminde hem de mezuniyet sonrasında alınacak olan teorik ve uygulamalı eğitimlerle sağlanabilir. Dünya'da ve Türkiye'deki afet hemşireliği eğitimlerinin benzer yanları bulunmakla beraber farklılıkları da dikkat çekicidir. Afetlerin çeşitliliği, sıklığı ve şiddeti göz önüne alındığında üniversiteler, meslek dernekleri ve afetle ilgili kurumlar arasında sıkı bir koordinasyon ve iletişim ağı kurularak eğitimlerde ve uygulamalarda işbirliği yapılması sonucunda afetlere müdahale konusunda hemşireler yetkin ve yeterli hale getirecektir.

Anahtar Kelimeler: Afet; hemşirelik; eğitim; Türkiye

ABSTRACT There is an increase in natural and man-made disasters in the world and in our country. After the disaster, the health service delivery by the victims is expected in good quality. In disasters, nurses are often one of the most important health professionals who take on a role in initial intervention, evaluation and triage, as well as providing care, educator, counselor and leader role. All nurses should have basic competencies to prepare for disasters, to be protected from disasters, and to use knowledge and skills at and after disaster. Provision of these competencies can be achieved through theoretical and practical trainings to be taken both during the undergraduate period and after graduation. There are similar and different aspects of disaster nursing education in the world and Turkey. By establishing a tight coordination and communication network between universities, professional associations and disaster related institutions, cooperating in trainings and practices will make nurses competent and competent in disaster response.

Keywords: Disaster; nursing; education; Turkey

Afetler doğa ya da insan kaynaklı olup bölgesel veya geniş çaplı olabilmektedir. Afetin olup olmayacağı veya ne zaman olacağı öngörülemez ve meydana gelmesi durumunda toplumu sosyal, fiziksel, psikolojik, çevresel ve ekonomik yönden etkilemektedir. Dünyada ve ülkemizde meydana gelen doğa kaynaklı ve insan kaynaklı afetlerin artması ve bu afetlerin büyük zararlar oluşturması nedeniyle afet süreci iyi bir şekilde yönetilmeli ve yeni afet yönetimi stratejileri geliştirilmelidir. Etkili bir afet yönetimi, sadece tehlikeden kaçınmakla sınırlı değildir. Afet yönetimi afetlere hazırlıklı olmanın, zararı azaltmanın ve bu afetlere tepki vermenin yanı sıra toplulukları afet öncesi duruma getirmeye odaklanmaktadır.¹ Başarılı bir afet yönetimi için afet yönetim planının açık ve anlaşılır şekilde hazırlanmasının ve hazırlanan bu plana göre masabaşı veya saha tatbikatlarının yapılmasının yanında afet yönetimi planında görevli tüm ekip üyelerinin görevle-

KAYNAK GÖSTERMEK İÇİN:
Erdoğan Ö. Afet Hemşireliği Eğitimi. Öztekin SD, editör. Afet Hemşireliği. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2018. p.115-20.

rinin bilincinde ve sorumluluğunda olması önem arz etmektedir.

Sadece doğa kaynaklı afetler değerlendirildiğinde; 2016 yılında Uluslararası Afet Bilgi Bankası (EM-DAT) tarafından, “102 ülkede toplam 310 meteorolojik ve jeolojik kökenli afetin meydana geldiği, bu afetlerde 7,628 kişinin hayatını yitirdiği, 411 milyon insanın bu afetlerden etkilendiği ve bu afetlerin toplam 97 milyar Amerikan doları bir ekonomik kayba yol açtığı” rapor edilmiştir.² Türkiye’de ise doğa kaynaklı afetlerin sayısı 255 olarak tespit edilmiş, 83 kişinin hayatını yitirdiği bildirilmiştir. Afetlerin Türkiye’de verdiği ekonomik kayıp konusunda yetkililer tarafından tam bir değerlendirme yapılamamıştır.³ İnsan kaynaklı afetlerden teknolojik afetler, savaşlar, göçler, terör saldırıları da düşünüldüğünde etkilenen insan sayısı oldukça artmaktadır. Doğa kaynaklı ve insan kaynaklı afetlerin bu kadar artması, afet anında toplum tarafından en fazla talep edilen ve kaliteli bir şekilde sunulması beklenen hizmetlerden olan sağlık hizmeti sunumunda ihtiyaçları da artırmaktadır.⁴ Afet durumlarında farklı eğitimleri, deneyimleri ve uygulama ortamları nedeniyle Florance Nightingale’den bu yana hemşireler, genellikle ilk müdahale, değerlendirme ve triyajda görev alan, bakımı koordine eden ve doğrudan bakım hizmeti veren, eğitimci, danışman ve lider rolünü üstlenerek iletişim ve işbirliğini sağlayan bu nedenle de afetlerde sürekli görev alan en önemli sağlık profesyonelleridir.⁵⁻⁷ Afetlerin fiziksel ve psikolojik risklerini azaltmak amacıyla diğer meslek grupları ile faaliyet yürütürken gerekli olan mesleki bilgi ve becerilerin hemşirelerce sistematik ve düzenli bir şekilde uygulanması “afet hemşireliği” kavramını ortaya çıkarmıştır.⁸ Araştırmalarda, afetlere müdahale sırasında hemşirelerin varlığının ölümleri azalttığı, hemşirelerin acil durumlarda daha fazla esneklik ve yetenek gösterdikleri ve ekip çalışmasında daha başarılı oldukları gösterilmiştir. Bu nedenle de, hemşireler afetlerde sıklıkla takım liderliği rolleriyle karşımıza çıkarlar.⁹

Günümüzde görülen afetlerin karmaşıklığı, afet sürecinin her basamağında çalışabilen, eğitilmiş sağlık profesyonelleri gerektirmektedir. Son zamanlarda yaşanan afetlerde, müdahale ve yönetim konusundaki bilgi eksikliğinin, müdahale eden kişiler arasında karışıklık yarattığı ve yardım tepkisini geciktirdiği görülmüştür.^{10,11} Afet sürecinde görev alma gönüllülük işi olmaktan çıkıp profesyonel bir iş olmak zorundadır. Profesyonellik içinde öncelikle iyi bir eğitim şarttır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO), afetlerde yaşanan artışlar nedeniyle, tüm ülkelerin sağlık profesyonellerinin felaketleri ne sıklıkta

yaşadıkları önemli olmaksızın, ulusal ve yerel afetler öncelikli olacak şekilde tüm afetlere yanıt verecek seviyede eğitilmelerini tavsiye etmektedir.¹²

AFET HEMŞİRELİĞİ YETERLİKLERİ ULUSLARARASI HEMŞİRELER KONSEYİ (ICN) ÇERÇEVESİ

Afet döngüsünün her aşamasında rol sahibi ve afet yönetimi ekibinde sağlık bakım hizmeti işgücünün önemli bir parçası olan hemşirelerin, afet yönetiminin aşamalarının hepsinde (afet öncesi, sırası ve sonrasında), insan sağlığının korunması için yaşadığı topluma ve görev yaptığı kuruma karşı sorumlulukları vardır. Aslında hemşirelerin hangi alanda özelleşmiş olurlarsa olsunlar (klinikisyen, eğitimci, araştırmacı, yönetici) her birinin afet bakımını planlama ve yürütme yeteneklerine sahip olması gereklidir. Afete hazırlık ve müdahalenin bütün hemşirelerin bilgi ve becerilerinin bir parçası olması gerektiği ICN tarafından da vurgulanmıştır. Bütün hemşireler afetlere hazırlanmak, afetlerden korunmak, afet anında ve sonrasında da bilgi ve becerilerini kullanmak için temel yetkinliklere sahip olmalıdır. Bu gerçeğe rağmen, dünyadaki birçok hemşire, afet müdahalesine uygun bir şekilde katılabilmek için ihtiyaç duyacakları bilgi, beceri ve yeteneklere sahip değildir. “Afet hemşireliği yeterlikleri-ICN çerçevesi” hemşirelerin yeterliklerini uluslararası düzeyde belirlemek için yaygın olarak kullanılan bir kılavuz olan “hemşireler için genel ICN yetkinlik çerçevesi” üzerine kurulmuştur.¹³ ICN-Afet Hemşirelerinin temel yeterlikleri dört başlık altında toplanmaktadır Bunlar;

Önleme / azaltma yeterlikleri

- Risk azaltma, hastalıkların önlenmesi, sağlığın teşviki ve geliştirilmesi,

Politika geliştirme ve planlama,

Hazırlık yeterlikleri

- Etik uygulama, hukuki uygulama ve hesap verebilirlik,

İletişim ve bilgi paylaşımı,

Eğitim ve hazırlık,

Tepki yeterlikleri

Topluluğun bakımı,

Bireylerin ve ailelerin bakımı,

Psikolojik bakım,

Savunmasız bireylere bakım,

İyileşme / rehabilitasyon yeterlikleri

■ Uzun süreli bireysel, aile ve toplum rehabilitasyonunu kapsamaktadır.¹⁴

Aslında, afetlerde hemşirelik hizmetinin sağlanmasında ihtiyaç duyulan hemşirelik becerilerinin çoğu temel ve basit hemşirelik uygulamalarıdır. Bununla birlikte, hemşireler, bu becerileri kaotik bir ortamda, az kaynakla ve bakım gerektiren çok sayıda hasta için kullanmalıdır. Dünyada ve Türkiye’de afet hemşireliği eğitimi incelendiğinde temel benzerlikler bulunmakla birlikte, farklılıklar oldukça dikkat çekicidir.

DÜNYADA AFET HEMŞİRELİĞİ EĞİTİMİ

Pek çok ülkede afet hemşireliği eğitimleri hemşirelik lisans müfredatlarına dahil edilmiş olmasının yanında bu alanda yüksek lisans ve doktora programları da açılarak afet hemşireliği artık özel dal hemşireliği olarak kabul edilmiştir. Dünyadaki afet hemşireliği eğitiminin tarihsel gelişimini incelediğimizde afet hemşireliği kavramının insanlık var olduğundan beri süre geldiği düşünülebilir.

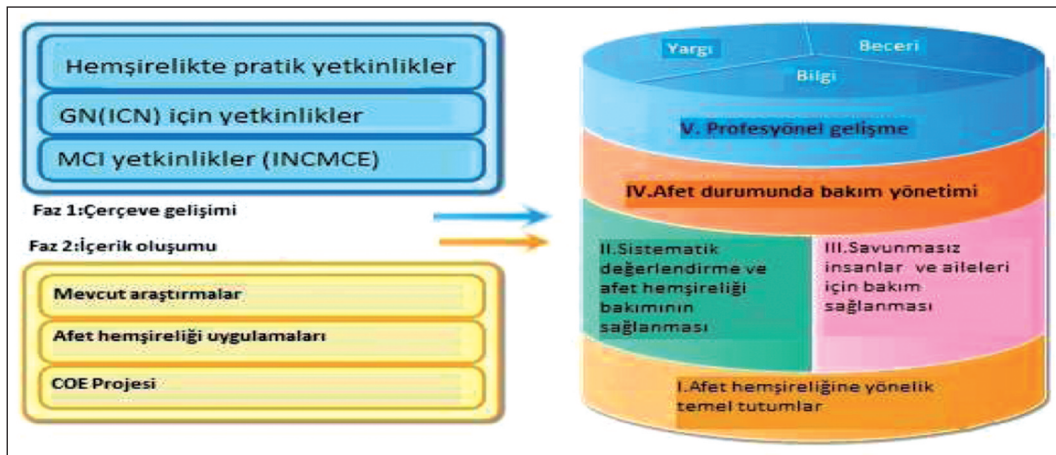
Japonya’da Afet Hemşireliği Eğitimi: 1995’te Büyük Hanshin-Awaji depreminden sonra, Dünyadaki ve Japonya’daki hemşireler, afet deneyimlerinden çok şey öğrenmiş, daha önemlisi, öğrendiklerini uygulamaya koymak için çaba sarf etmişlerdir. Özellikle 2005 yılından sonra bu eğitimleri teşvik etmiş ve ağırlık vermişlerdir. 2006’da iki aşamada afet çekirdek yetkinlikleri geliştirilmiş sonrasında da afet hemşireliğinde temel yetkinliklerle ilgili öncelikler planlanarak önerilen eğitim hedefleri doğrultusunda Japonya, Hyogo Üniversitesi’nde lisans ve lisansüstü düzeyde dersler ve Japon-

ya’daki hemşireler için sürekli eğitim kursları da geliştirilmiştir.¹⁵ Temel yetkinlikler Şekil 1’de gösterildiği gibi, beş kategoriye ve her biri ayrıca iki ila yedi alt kategoriye ayrılmıştır.¹⁶

Lisans ve yüksek lisans eğitimlerinin yanında özellikle 2011 Tōhoku depremi ve tsunamisi sonrasında Dünya Afet Hemşireliği Derneği ve Japon Felaket Derneği Başkanı, Dr Aiko Yamamoto, Kochi Üniversitesi, Hyogo Üniversitesi, Chiba Üniversitesi ve Tokyo Üniversitesi (Tıp ve Dış Hekimliği)’nin hemşire, profesör ve bölüm başkanları ile afet hemşireliğinde afet yanıtı konusunda küresel hemşire liderlerini eğitmek amacıyla birinci sınıf bir doktora programı başlatmıştır.¹⁷ Dünya’da afetlere en hazır ülkelerden biri olan Japonya, afet hemşireliği eğitimi konusunda da öncü bir ülke rolünü üstlenmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri’nde Afet Hemşireliği Eğitimi: 1970’lerin başlarında hemşirelik eğitim müfredatına afet hemşireliği konuları dâhil edilmiş ve o tarihlerde hemşirelik öğrencilerine afetler ve hemşirelerin rolü hakkında temel bilgilerin aktarıldığı sınırlı bir içerikle eğitim verilmiştir. Sonra, 1990’ların sonlarında hemşirelerin afetlere cevap verme ihtiyacı arttığından müfredat afet hazırlık eğitimi de dâhil edilerek yenilenmiştir. Özellikle 11 Eylül 2001 tarihindeki terör saldırısı afetlere yönelik olarak hem tüm sağlık profesyonellerinin eğitimine hem de afet hemşireliği eğitimine olan ihtiyaca bir kez daha dikkat çekmiştir.¹⁴

Rochester Üniversitesi, Amerika’daki hemşireleri acil durum hazırlığı ve yanıtında lider olarak yetiştirmek için bir yüksek lisans programı hazırlayan ilk hemşirelik okuludur. Program acil müdahale ve afet yönetimi ile il-

ŞEKİL 1: Japonya’da afet hemşireliği için temel yetkinliklerin geliştirilmesi.¹⁶

gili programları tasarlamak, uygulamak ve değerlendirmek için gereken liderlik becerilerinin geliştirilmesine odaklanmaktadır. Sağlık tesislerinde acil müdahale ve afet yönetiminde hemşire liderlerinin hazırlanmasına yönelik bir başka önder de 2005 de bu alanda iki yüksek lisans programı açan Johns Hopkins Üniversitesi (JHU) Hemşirelik Okuludur. JHU yüksek lisans programının başlatılmasına eşzamanlı olarak, Knoxville'deki Tennessee Üniversitesi, aynı zamanda hemşirelik yüksek lisans ve yurtiçi güvenlik hemşireliğinde post-master sertifikası seçeneğini de başlatmıştır.¹⁸ Ayrıca Adelphi Üniversitesi acil hemşirelik ve afet yönetimi alanlarında yüksek lisans ve doktora derecelerinde eğitim vermeye başlamıştır. Bu üniversiteleri Columbia Üniversitesi ve Pittsburg Üniversitesindeki uzmanlık eğitimi ve uzmanlık sonrası sertifikaları izlemektedir.⁶

Diğer Ülkelerde Afet Hemşireliği Eğitimi: İngiltere, Galler'deki Glamorgan Üniversitesi, Finlandiya'daki HAMK Üniversitesi ile işbirliği içinde afetlerde sağlık hizmetlerine yönelik bir yüksek lisans eğitimine sahiptir. Çin'deki Hong Kong Polytechnic Üniversitesi, 2011 yılında Sichuan Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu ile birlikte afet hemşireliği üzerine ortak bir doktora programı başlatmıştır. İtalya'daki Roma-La Spianza Üniversitesi, uluslararası afet yönetiminde master seviyesinde bir programa sahiptir. Ayrıca üniversitelerdeki hemşirelik okulları, lisans düzeyinde afet hemşireliği eğitimine başlamıştır.¹⁵ Afrika veya Orta Doğu bölgelerindeki üniversiteler arasında hemşirelik müfredatında afet eğitimi içeriği bulunmamaktadır. Ürdün, İran ve Avustralya'da ise afet hemşireliği eğitimine yeni yeni önem verilmekte olup çalışmalar başlatılmıştır.^{9,19,20}

TÜRKİYE'DE AFET HEMŞİRELİĞİ EĞİTİMİ

Afet Hemşireliği birçok ülkede özel dal hemşireliği olarak bulunmasına rağmen henüz Türkiye'de böyle bir özel hemşirelik alanı bulunmamaktadır. Ülkemizde halen 124 hemşirelik lisans eğitim programı bulunmaktadır. Hemşirelik lisans eğitimi Türkiye'de Hemşirelik Fakülteleri, Sağlık Bilimleri Fakülteleri (SBF) ve Sağlık Yüksek Okullarının (SYO) bünyesinde yer almaktadır. Hemşirelik eğitimi veren kurumlarda müfredat özellikleri farklılık göstermekte olup klasik, entegre ve probleme dayalı öğretim modellerini içermektedir.²¹ Afet hemşireliğine yönelik eğitimler çoğunlukla Acil Hemşireliği ve Halk Sağlığı Hemşireliği daha az oranda da diğer hemşirelik alanlarının konuları içinde yer almaktadır. Türkiye'de hemşirelik eğitimi veren okullarda ilk yardım eğitimi zorunludur. Ülkemizde yapılan çalışma-

larda, hemşirelik lisans öğrencilerinin özellikle yaşadıkları bölgedeki afetler hakkında bilgi sahibi oldukları, Dünya'daki diğer afetlerle ilgili konulara çok hakim olmadıkları ve kendilerini yetersiz hissettikleri görülmektedir.²²

Türkiye'deki lisans seviyesinde hemşirelik eğitimi veren fakülte ve yüksekokullar değerlendirilerek ders müfredatları afet eğitimi yönünden tarandığında sadece 36 üniversitede afete yönelik özellikli bir ders verildiği, bunlarında isimlerinin çok farklı olduğu, farklı ders içeriklerine ve farklı Avrupa Kredi Transfer Sistemi (AKTS) değerlerine sahip olduğu görülmüştür. Lisans seviyesinde hemşirelik eğitimi veren fakülte ve yüksekokullarda afet eğitimleri derslerinin isimleri aşağıdaki gibi gruplanabilir.

- Afet Hemşireliği
- Afet Kültürü
- Temel Afet Bilgisi
- Afetlerde Hemşirelik
- Afetlerde Hemşirelik ve İlk Yardım
- Afet Hemşireliği ve İlk Yardım
- Afetlerde Bakım ve İlk Yardım
- Afetlerde Hemşirelik Bakımı ve İlk Yardım
- Afetlerde Hemşirelik Bakımı ve İlk Yardım Hemşireliği Afetlerde Sağlık Hizmetleri
- Kaza ve Afetlerden Korunma
- Afetlerde İlk Yardım
- Afetler ve İlk Yardım Hemşireliği
- Afet yönetimi ve Afet Hemşireliği
- Afetlerde hemşirelik yönetimi
- Afet yönetimi
- Doğal afetler ve afet yönetimi
- Olağanüstü koşullarda hemşirelik komitesi

Afet Eğitimlerinin verildiği okulların bazılarında teorik eğitimlerin yanında AFAD Afet ve Acil Durum Eğitim Merkezlerinde Arama Kurtarma Ekipleri ve Ulusal Medikal Kurtarma Ekibi (UMKE) tarafından üniversitelerin talepleri doğrultusunda ve eğitim programları çerçevesinde masabaşı/saha tatbikatları ve simülasyon eğitimleri de yapılmaktadır. Afet hemşireliği eğitimleri incelendiğinde derslerin isimleri birbirine yakın gibi görünse de hem eğitimi veren kişilerin branşlarının hem de ders içeriklerinin farklı olması sebebiyle Türkiye'de

afet hemşireliği konusunda lisans eğitiminde bir standartizasyonun olmadığı ve afet hemşireliğine yönelik bir eğitim modelinin bulunmadığı görülmektedir. Ayrıca mezuniyet sonrasında direk afet hemşireliği adı altında olmamakla beraber hizmet içi eğitimler kapsamında hemşirelere, yangın eğitimleri, kimyasal, biyolojik, radyolojik ve nükleer (KBRN) ajanlar ve dekontaminasyon eğitimleri, ilkyardım eğitimleri verilmektedir. Lisansüstü programlar incelendiğinde ise afet hemşireliğine özel bir lisansüstü eğitim programı bulunmamakla birlikte multidisipliner Afet Yönetimi programlarına hemşirelerinde müracaat edebildiği görülmüştür.

Afetlerde hemşirelerin, çok sayıda ölü ve yaralı ile sınırlı kaynaklarla uğraşabilmesi, bu olağandışı durumlarda hemşirelik müdahalelerini yapmaya hazır olması çok önemlidir. Bu tür olaylara etkili bir şekilde cevap vermek için, afet hemşireliği eğitimi sırasında kullanılan modeller hemşirelere rehberlik edebilir.

Literatürler incelendiğinde afet hemşireliğini öğrencilere ve mezun hemşirelere anlatmak ve afet yönetimi konusunda bilgilenmelerini sağlamak amacıyla geliştirilmiş olan modeller Tablo 1'de özetlenmiştir. Türkiye'de de Jening'in afet hemşireliği ve yönetim modeli afet hemşireliği eğitiminde kullanılmıştır, ancak afet durumunda uygulanacak bölgesel bir hemşirelik modeli bulunmamaktadır.^{23,24}

AFET HEMŞİRELİĞİ EĞİTİMİ İÇİN ÖNERİLER

Dünyada doğa kaynaklı ve insan kaynaklı afet sayısının artması nedeniyle afet hemşireliği için insan kaynakları gelişimi gittikçe önem kazanmaktadır. Yapılan çalışmalar ülkemizde hemşirelerin afetlere hazırlık konusunda yeterli olmadığını göstermektedir. Bu nedenle;

- Öncelikle eğitim kurumlarına, hemşirelerin görev yaptığı sağlık kurumlarındaki yöneticilere sonrasında da hemşirelerin kendilerine büyük sorumluluklar düşmektedir.

- Tüm bu kurumların ve hemşirelerimizin afet hemşireliği kavramını daha iyi anlaması, gerçek ve potansiyel afetlere yönelik eğitim ve hazırlıklara gerekli önemi vermeleri ve afet yönetimi planlarını bu yönde hazırlamaları gereklidir.

- Üniversiteler tarafından standart bir eğitim müfredatı geliştirilmeli, bu eğitim ilgili çekirdek eğitim müfredat programına göre zorunlu olarak verilmelidir. Standart eğitim ICN-Afet hemşirelerinin temel yeterlikleri çerçevesinde hazırlanmalıdır.

- Eğitim programı hazırlanırken afet hemşireliği konusunda geliştirilen eğitim modellerinden yararlanılmalı ancak bölgesel bir eğitim modeli oluşturulmalıdır.

- Afet hemşireliği teorik eğitimi;

- Afet genel bilgisi, afetle ilişkili kavramlar, kendini nasıl koruyacağını bilme, afet sonrası görülen hastalıklar ve tedavisi, afet epidemiyolojisi ve afetlerde hemşirelerin acil durum hazırlıklarını,

- Afet anında ve sonrasında psikolojik müdahale, afetzedeler ve kurtarma ekipleri için psikolojik danışma, travma sonrası stres bozukluğunun yönetimi ve iletişim becerilerini,

- Afetler sonrası ortaya çıkabilecek çevresel riskler, salgın hastalıklar, güvenlik ve hayatta kalma konularını,

- Enfeksiyon kontrolünü, hemşirelik bilgi/veri yönetimini ve afet yardımı koordinasyonunu kapsayan afet hemşireliği yönetimini,

TABLO 1: Afet hemşireliği modelleri.²⁴

Yayın yılı	Model	Değerlendirme
2004	Jennings toplum sağlığı hemşireliği modeli	Hemşirelik eğitimi müfredatına rehberlik etmek amacıyla geliştirilmiş tüm afet aşamalarında hemşirelerin rolünün gösterildiği bir modeldir.
2006	Afet hemşireliği karar verme modeli	Etik karar verme sürecini teşvik edip kolaylaştıran ve bileşenler arasındaki ilişkileri gösteren kapsamlı ve anlaşılabilir kavramsal bir modeldir.
2006	Askeri hemşirelik modeli	Askeri afet hemşireliği modeli olarak tasarlanmış ve hızlı yanıt üzerinde durulmuş bir modeldir.
2007	Afet sağlık hizmeti yönetimi modeli	Sağlık ekibinin tümünün koordinasyonunun vurgulandığı, sağlık hizmetlerinde sorunların araştırıldığı bir modeldir.
2010	Huzurevleri tahliye modeli	Özellikle bakım evlerinde ve diğer sağlık tesislerinde karar vermeyi ve tahliyeyi daha iyi anlamak için yararlı olan kavramsal bir modeldir.
2012	Rehabilitasyon modeli	Afetten sonra topluma geri dönüş sürecini açıklamak için tasarlanmış kapsamlı bir modeldir.
2012	San-Diego afet hemşireliği modeli	Afet öncesi hazırlık ve planlar için yararlı olan bir afet hazırlık modelidir.

- Acil hemşirelik bilgisi(ihtiyacı olana hızlı ve doğru bakımı verme, hızlı fiziksel değerlendirme yapma, triyaj, yaralı nakli, kardiyopulmoner resüsitasyon, tora-koabdominal yaralanma, kranioserebral yaralanma, yanık, kırık ve şok sendromu vb.) ile

- KBRN ajanlarına yönelik bilgi, dekontaminasyon ve kişisel koruyucu ekipmanların kullanımı eğitimini kapsamalıdır.

■ Öğrencilerin mezun olmadan afet bilinci ve farkındalığı konusundaki eğitim ihtiyaçları teorik ders konularına ilaveten, rol-play, filmler, vaka tartışmaları, masabaşı ve saha uygulamaları yanında simülasyon eğitimleri ile de desteklenerek öğrencilerin yetenekleri ve özgüvenleri yükseltilerek, güçlü ve zayıf yönleri hakkında farkındalıkları artırılmalıdır. Eğitimler sırasında Afet ve Acil Durum Eğitim Merkezi (AFADEM)nden ve UMKE'den destek alınmalıdır.

■ Mezuniyet sonrası Afet Hemşireliği konusunda sertifika programları düzenlenmeli, hizmet içi eğitim programlarında özellikli bölümler başta olmak üzere (acil servis, yoğun bakım, ameliyathane, diyaliz, doğumhane vb.) tüm çalışanlara afet yönetimi kapsamında

görevleri anlatılmalı ve çalışanların tatbikatlara periyodik olarak katılımı sağlanarak bilgiler sürekli tazelenmelidir.

■ Mezuniyet sonrası sertifika programlarına ek olarak afet hemşireliğine yönelik lisansüstü programlar açılmalı ve afetler ile ilgili akademik çalışmalar yapılarak bilimsel veri kaynağı sağlanmalıdır.

■ Tüm bu eğitimler sadece ulusal afetlere yönelik olmayıp Dünya'daki tüm afetlere yönelik planlanmalı ve hemşirelerimizin gerek duyulduğunda ulusal ve uluslararası görevlerde sorumluluk alabilecek yetkinliğe sahip olmaları sağlanmalı, bu kapsamda rutin eğitimine afete yönelik temel ingilizce eğitimi de dahil edilmelidir.

■ Afet hemşireliğinde gelişimi eğitimin yanında deneyimin de sağladığı unutulmayarak yaşanan tecrübelerden ders çıkarılmalıdır.

Sonuç olarak; afetlerin çeşitliliği, sıklığı ve şiddeti göz önüne alındığında üniversiteler, meslek dernekleri ve afetle ilgili kurumlar arasında sıkı bir koordinasyon ve iletişim ağı kurularak eğitimlerde ve uygulamalarda işbirliği yapılması sonucunda afetlere müdahale konusunda hemşireler yetkin ve yeterli hale getirecektir.

KAYNAKLAR

1. Abdullillah, A new scale for disaster nursing core competencies: Development and psychometric testing. 2016.
2. Debarati Guha-Sapir PH, Pasacline Walle macq, and Regina Below, Annual Disaster Statistical Review 2016. 2017.
3. Ersoy Ş, 2016 Yılı Doğa Kaynaklı Afetler Yıllığı-Dünya ve Türkiye. 2017.
4. Vatan, F. and D. Salur, Yönetici hemşirelerin hastanelerdeki deprem afet planları konusundaki görüşlerinin incelenmesi. Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi 2010;3(1):32-44.
5. Chan SS, et al. Development and evaluation of an undergraduate training course for developing International Council of nurses disaster nursing competencies in China. Journal of nursing scholarship 2010;42(4):405-13.
6. Littleton-Kearney MT. and LA. Slepski, Directions for disaster nursing education in the United States. Critical care nursing clinics of North America 2008;20(1):103-9.
7. Jakeway CC, LG, Cary A, Schoenfisch S; Association of State and Territorial Directors of Nursing., The role of public health nurses in emergency preparedness and response: a position paper of the Association of State and Territorial Directors of Nursing. 2008.
8. Chapman K. and P Arbon, Are nurses ready?: Disaster preparedness in the acute setting. Australasian Emergency Nursing Journal 2008;11(3):135-44.
9. Zarea K, et al. Disaster nursing in Iran: Challenges and opportunities. Australasian Emergency Nursing Journal 2014;17(4):190-6.
10. Pidgeon N. and M O'Leary, Man-made disasters: why technology and organizations (some times) fail. Safety Science 2000;34(1-3):15-30.
11. Ergünay, O. and B. Özmen, Afet Yönetimi Açısından Van Depreminden Elde Edilen Dersler. 2. Türkiye Deprem Mühendisliği ve Sismoloji Konferansı, 2013 .
12. WHO, World Health Organization Emergency and disaster risk management for health. Global Platform-May 2013. 2013.
13. Loke AY. and OWM. Fung, Nurses' competencies in disaster nursing: implications for curriculum development and public health. International journal of environmental research and public health 2014;11(3):3289-303.
14. World Health Organization I, ICN framework of disaster nursing competencies. The Southeast Asian Journal of Tropical Medicine and Public Health 2009;40:57-70.
15. YAMAMOTO A, Development of disaster nursing in Japan, and trends of disaster nursing in the world. 2013.
16. Core competencies Required for Disaster Nursing. University of Hyogo (web cite), 2018.
17. Rauch KD, Nursing in Disasters UCSF, 2013.
18. Writsel L, Leading the way toward disaster response. Johns Hopkins Nursing Magazine 2005.
19. Al Khalaileh MA, E. Bond, and Alasad JA. Jordanian nurses' perceptions of their preparedness for disaster management. International Emergency Nursing 2012;20(1):14-23.
20. Usher K. and Mayner L, Disaster nursing: a descriptive survey of Australian undergraduate nursing curricula. Australasian Emergency Nursing Journal, 2011;14(2):75-80.
21. Kurumu YÖ, Hemşirelik Lisans Eğitimi Çalıştayı; 2017.
22. Öztekin SD, et al. Undergraduate nursing students' perceptions about disaster preparedness and response in Istanbul, Turkey, and Miyazaki, Japan: A cross-sectional study. Japan Journal of Nursing Science 2015; 12(2):145-53.
23. Kalanlar B, Afet Hemşireliği ve Yönetiminin Hemşire Öğrencilere Öğretimi: Jenning'in Hemşirelikte Afet Yönetim Modeli'nin Kullanılması. 2013.
24. Pourvakhshoori N, et al. Nursing in disasters: A review of existing models. International emergency nursing 2017;31:58-63.